

Per spaudos konferenciją įžymų paveikslą apžiūri pirmieji parodos lankytojai.

Liublino unija: idėja ir tęstinumas

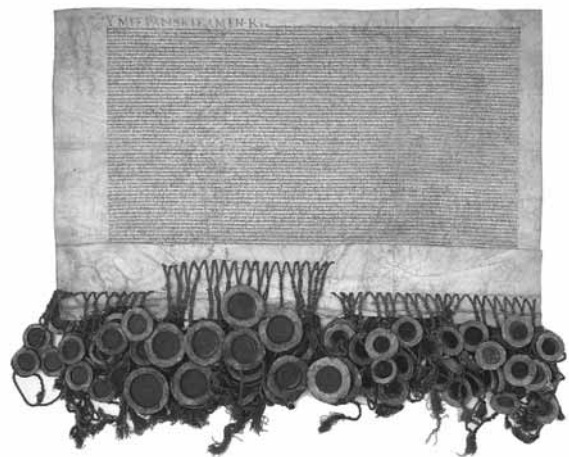
Tarptautiniai renginiai Lietuvos ir Lenkijos valstybinės sutarties 440 metų sukakčiai paminėti

Birutė VERBIEJŪTĖ, Marijus UZORKA

2009 m. lapkričio 19–20 d. Taikomosios dailės muziejuje vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Liublino unija: idėja ir tęstinumas“, o konferencijos išvakarėse, lapkričio 18 d. ten pat atidaryta tarptautinė paroda „Liublino unija ir jos epocha Jano Mateikos kūryboje“. Konferencija ir paroda skirtos Lietuvos ir Lenkijos valstybinės sutarties 440 metų sukakčiai paminėti.

Šiais metais sukanka 440 metų, kai buvo sudaryta Liublino unija (1569 m.). Tai esminis įvykis Lietuvos ir Lenkijos valstybių istorinei raidai. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Lenkijos Karalystė susijungė į naują politinį junginį – Abiejų Tautų Respubliką. Tačiau abi konfederacijos narės išsaugojo tam tikrus valstybingumo atributus. Šis istorinis įvykis sukūrė unikalų valstybinį darinį, pakeitė visos Vidurio ir Rytų Europos geopolitinę padėtį, kuriam laikui sustabdė Maskvos Rusijos ekspansiją į Vakarų.

Konferencijoje „Liublino unija: idėja ir tęstinumas“ buvo perskaityti 24 pranešimai. Juos parengė žymūs istorikai, kultūros tyrinėtojai, teisininkai, kiti specialistai iš 6 valstybių (Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos, Vokietijos, Austrijos), atstovaujantys 19-ai mokslo institucijų. Liublino konferencijos programa ir pranešimų tematika buvo labai turininga ir įvairi: nuo europinio unijos sudarymo konteksto iki istorinės topografijos klausimų, nuo prielaidų sudaryti uniją analizės iki istoriografinių vertinimo tradicijų. Tarp konferencijos dalyvių, pristatę savo pranešimus, žino-

1569 m. Liublino unijos aktas. Vyriausiasis senųjų aktų archyvas Varšuvoje

THE UNION OF LUBLIN: IDEA AND CONTINUITY INTERNATIONAL EVENTS TO MARK THE 440th ANNIVERSARY OF THE TREATY BETWEEN LITHUANIA AND POLAND

Birutė VERBIEJŪTĖ, Marijus UZORKA

2009 was marked by the 440th anniversary of the Union of Lublin (signed in 1569) which was the most important event in the historic development of Lithuania and Poland. Although the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland formed a new political union – Republic of Two Nations, both confederations, however, preserved certain symbols of statehood. This historic event led to the emergence of a unique political formation, changed the geopolitical situation in Central and Eastern Europe, for short stopped the expansion of Russia to the West. The publication introduces to the international events organized to mark the 440th anniversary of the treaty between Lithuania and Poland: the international scientific conference “The Union of Lublin: idea and continuity” held on 19-20 November 2009 in the Museum of Applied Art in Vilnius, and the international exhibition “The Union of Lublin and its epoch in the works of Jan Matejko” opened on the eve of the conference. The organizer of the events was the National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania.

Janas Mateika. „Liublino unija“. 1869. Drobė, aliejus. 298 x 512 cm

mi mokslininkai: prof. habil. dr. Jūratė Kiaupienė, prof. habil. dr. Ingė Lukšaitė, dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, doc. dr. Rimvydas Petrauskas, dr. Elena Rusina (Ukraina), prof. habil. dr. Henrikas Visneris (Henryk Wisner), prof. habil. dr. Andžėjus Zakševskis (Andrzej Zakrzewski), prof. habil. dr. Boguslavas Dybas (Bogusław Dybaś) (Lenkija), dr. Andrejus Januškievičius (Baltarusija), dr. Matiasas Nyndorfas (Mathias Niendorf) (Vokietija) ir kiti. Konferenciją globojo žymūs Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos istorikai, daug dėmesio skyrę Lietuvos ir Lenkijos santykiams, profesorai Mečislovas Jučas, Juliušas Bardachas (Juliusz Bardach) ir Klausas Zernackas (Klaus Zernack).

Tarptautinę mokslinę konferenciją planuota surengti istorinėje erdvėje – atkurtuose Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmuose. Juose XVI a. vyko diskusijos dėl Liublino unijos, buvo redaguojami Lietuvos Statutai, atspindėję inijinių santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos stiprėjimą, reagavę į unitarines unijos tendencijas. Kadangi 2009 m. Valdovų rūmų nespėta atkurti, konferencija įvyko Lietuvos dailės muziejaus padalinyje – Taikomosios dailės muziejuje, kur konferencijos išvakarėse, lapkričio 18 d., buvo atidaryta ir tarptautinė paroda „Liublino unija ir jos epocha Jano Mateikos kūryboje“.

Liublino unija – tai ne tik istorinę reikšmę turintis politinis susitarimas, bet ir neišsamiama istorijų šaltinis, įkvepiantis dailininkus, kitus menininkus ieškoti būdų perteikti su šiuo įvykiu susijusias nuotaikas, detales ir ano meto politines realijas Lietuvoje ir Lenkijoje. Anuomet artėjantis šio istorinio įvykio 300 metų jubiliejus paskatino garsų lenkų dailininką Janą Mateiką įamžinti dviejų kaimyninių valstybių sąjungą ir nutapyti įtaigų dailės kūrinių – Liublino uniją.

Didžiulę drobę ir dažus planuojamam paveiksliui dailininkas nusipirko dar 1867 m. Paryžiuje. Pirmuosius eskizus J. Mateika nupiešė ir paskutinius potėpius padarė per 1866–1869 m. Paveikslas priklauso tiems dailininko kūriniams, kuriuose įamžinti lemtingiausi istoriniai įvykiai. Liublino unija buvo pirmoji J. Mateikos drobė, demonstravusi tėvynainiams pozityvius praeities faktus ir pelniusi autoriui Prancūzijos Garbės legiono kryžių. Monumentaliame paveiksle atskleidžiamas baigiamasis Liublino seimo etapas – unijos priesaika renesansinėje Liublino pilies menėje 1569 m. liepos 1 d. Ypač dėmesys sutelktas į Lenkijos karalių ir Lietuvos didįjį kunigaikštį Žygimantą Augustą, iškėlusį kryžių, tarsi raginantį pasirašyti aktą. Didžiulėje drobėje, be Žygimanto Augusto, pavaizduoti ir pagrindiniai Lenkijos bei Lietuvos valstybininkai, dalyvavę rengiant ir sudarant šią uniją. Paveiksle galima identifikuoti per 30 asmenų, susijusių su Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sąjunga. J. Mateika norėjo pavaizduoti ne tik Liublino unijos akto priėmimą, bet ir

jo priešistorę, todėl nutapyti ir tie veikėjai, kurių pasirašant uniją Liubline jau nebuvo (pavyzdžiui, Mikalojaus Radvilos Rudojo). Kairėje paveikslo pusėje reprezentuojami protestantų atstovai, centre pavaizduoti neabejotini unijos šalininkai, dešinėje pusėje – Lietuvos atstovai. Svarbiausius paveiksle vaizduojamus asmenis apibūdina pateikiama schema.

Iki Antrojo pasaulinio karo Liublino unija buvo saugota Liubomirskių muziejuje Lvove, karo metu išvežta į Visničių, vėliau – į Žemutinę Sileziją. 1945 m. paveikslas ten ir surastas su kitais J. Mateikos darbais bei perkeltas į Varšuvos nacionalinį muziejų, o nuo 1957 m. eksponuojamas Liubline.

Kartu su vienu žymiausių J. Mateikos kūrinių Vilniaus parodoje eksponuojami ir kiti darbai: Liublino unijos sukūrimo istoriją iliustruojančios paveikslo kompozicijos, atskirų asmenybių eskizai, istorinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės personalijos, taip pat kiti Liublino unijos laikotarpį, politinius įvykius, meilės siužetus ir vėlesnius unijos sukakčių paminėjimus vaizduojantys tapybos ir skulptūros kūriniai: Žygimantas Augustas su Barbora Radvilaite, Žygimantas Augustas Radvilais sode, Tvardovskis, kviečiantis Žygimantui Augustui Barbaros Radvilaitės dvasią.

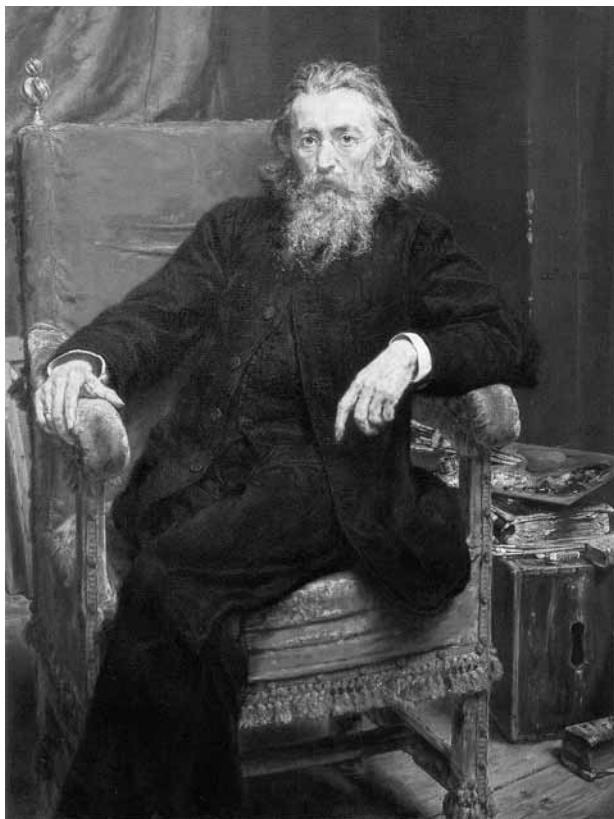
Parodą organizavo Adomo Mickevičiaus institutas Varšuvoje, Varšuvos nacionalinis muziejus, Krokuvos nacionalinis muziejus, Lenkų insti-

Parodos globėjai Lenkijos Respublikos kultūros ir nacionalinio paveldo ministras Bogdan Zdrojewski bei Lietuvos Respublikos kultūros ministras Remigijus Vilkaitis kartu su Lietuvos Respublikos prezidentu Valdu Adamkumi ir žmona Alma apžiūri J. Mateikos paveikslą.

tutas Vilniuje, Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai ir Lietuvos dailės muziejus. Paroda finansuota iš Lenkijos Respublikos kultūros ir nacionalinio paveldo ministerijos programos „Lenkijos pristatymas Lietuvoje“ lėšų. Parodai eksponatus skolino Varšuvos nacionalinis muziejus ir Krokuvos nacionalinis muziejus.

Tarptautinė paroda „Liublino unija ir jos epocha Jano Mateikos kūryboje“ bei konferencija „Liublino unija: idėja ir tęstinumas“, surengtos Liublino unijos 440 metų sukakties proga, dar kartą primena svarbiausią Vidurio ir Rytų Europos XVI a. politinį įvykį, nulėmusį Lietuvos ir Lenkijos likimą daugiau negu dviem šimtams metų ir sukūrusį Abiejų Tautų Respubliką.

Janas Mateika. „Autoportretas“. 1892

Janas Mateika gimė 1838 m. birželio 24 d. Krokuvėje muzikos mokytojo šeimoje. Būsimojo dailininko pasaulėžiūrą formavo Habsburgų Dunojaus monarchijos politinės realijos, kurias ryškiausiai atspindėjo 1846 m. Krokuvos revoliucija ir 1848 m. Tautų pavasario revoliucija. Nuo pat vaikystės J. Mateiką labiausiai traukė menas. Piešimą itin pamėgęs jaunuolis 1852 m. įstojo į Krokuvos dailės mokyklą ir mokėsi pas populiarius to meto dailininkus Albertą Kornelijų Štatterį ir Vladislavą Luščkevičių. Pirmuoju pripažintu J. Mateikos darbu laikomas 1852 m. paveikslas „Imperatoriaus Pranciškaus Juozapo atvykimas į Krokuvą“. Po kelerių metų dailininkas pradėjo aktyviai dalyvauti Krokuvėje rengiamose parodose, labiausiai atsiskleisdamas kaip istorinės tapybos žanro kūrėjas. Krokuvėje, o vėliau studijų Vienoje pas prof. Kristijoną Rubeną ir Miunchene pas prof. Hermaną Anšiučą bei išvykę į Zalcburgą, Paryžių ir kitus miestus metu jis ypač domėjosi istorija, rinkdamas ikonografinę medžiagą planuojamiems kūriniams. 1865 m. dailininkas gavo pirmąjį žymų tarptautinio pripažinimo ženklą – už paveikslą „Petro Skargos pamokslas“ (1864 m.) buvo apdovanotas Paryžiaus parodos aukso medaliu. Nuo to laiko nauji dailininko darbai buvo nuolat eksponuojami Vienos, Prahos, Budapešto, Paryžiaus, Krokuvos parodų salėse.

J. Mateikos kūryba buvo natūrali reakcija į padalytą ir trijų kaimynių aneksuotą Abiejų Tautų Respubliką. Savo piešinius dailininkas adresavo visiems padalytojams. 1871 m. sukurtas J. Mateikos paveikslas

„Steponas Batoras prie Pskovo“ buvo visų Stepono Batoro sėkmingų karų su Maskva sintezė. Paveikslą 1876 m. įsigijo grafas Benediktas Tiškevičius už 60 000 frankų. Jis kabėjo Raudondvario (Kauno r.) dvare iki 1918 m., tuomet buvo pervežtas į Varšuvą. 1878 m. sukurta garsoji monumentali batalinė J. Mateikos drobė „Žalgirio mūšis“ – didžios pergalės prieš Kryžiuočių ordiną – Prūsijos, antrosios Abiejų Tautų Respublikos pasidalytojos, pirtaką – priminimas. „Žalgirio mūšis“ 1999 m. buvo eksponuotas Vilniuje, Taikomosios dailės muziejuje. Trečiajai Respublikos padalytojai – Austrijai – buvo adresuotas paveikslas „Jonas Sobieskis prie Vienos“ (1883 m.), nutapytas mūšio prie Vienos 200 metų jubiliejui, vaizduojantis momentą, kai sėkmingai buvo nutraukta Vienos apgultis, kai Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jonas Sobieskis Janui Denhofui įteikė laišką, pranešantį popiežiui apie pasiektą pergalę. Šie ir kiti J. Mateikos darbai turėjo priminti pasididžiavimo vertus istorinius epizodus, kelti tautinę patriotinę dvasią bei rengti dirvą valstybės atkūrimui.

J. Mateika gyveno Krokuvėje ir ilgus metus dirbo dailės mokyklos direktoriumi. Dailininkas sulaukė ypatingo pripažinimo, buvo ne tik įžymus menininkas, bet ir visuotinai gerbiamas autoritetas, lenkų istorinės atminties ugdytojas. J. Mateika buvo išrinktas Prancūzijos instituto ir Urbino meno akademijos nariu. Krokuvėje jam su karališku iškilmingumu buvo įteiktas skeptras – simbolinis meno valdovo ženklas, o popiežius Leonas XIII dailininką apdovanojo Komandoro kryžiumi su Pijaus ordino žvaigžde (už paveikslą „Jonas Sobieskis prie Vienos“). Netrukus J. Mateika tapo Krokuvos miesto garbės piliečiu (1882 m.), jam suteiktas Krokuvos Jogailos universiteto filologijos garbės daktaro laipsnis (1887 m.) bei Krokuvos mokslų akademijos ekstraordinarinio nario titulas (1872 m.). Nuolatiniai pagyrimai ir visuotinė pagarba bei dėmesys skatino patį J. Mateiką kalbėti visos lenkų tautos vardu ir kaip visuotinai pripažintam autoritetui atstovauti jos interesams.

Pelnęs visuotinį pripažinimą, J. Mateika ir toliau intensyviai dirbo, daugiausia tapė monumentalias istorinės tematikos drobes ir žymių asmenybių portretus. Dailininkas mirė 1893 m. lapkričio 1 d., sulaukęs vos 55 metų. ■

Vytauto Abramausko nuotr.

Parodos atidaryme dalyvavo parodos globėjas Lenkijos Respublikos kultūros ir nacionalinio paveldo ministras Bogdan Zdrojewski bei Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus.